

PÉREZ-JORBA, Joan (2024): *Itineraris d'avantguarda d'un català de París (1917-1920). Cròniques literàries, entrevistes i cartes*. Edició i estudi introductori de Pilar García Sedas. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 244 p.

Del tot necessari i útil resulta per als interessats en l'avantguarda catalana aquest volum de la filòloga, historiadora de l'art i doctora en humanitats Pilar García Sedas, no solament perquè recupera els treballs periodístics de Joan Pérez-Jorba adreçats a la divulgació d'aquest fenomen literari, sinó també perquè el recontextua en el context cultural posterior al modernisme, durant el qual s'havia donat a conèixer amb articles sobre el simbolisme i els grans noms del panorama europeu i s'havia reconegut àmpliament el seu criteri; en aquest sentit, vegeu com l'encimbellava Salvador Vilaregut en recordar la seva anàlisi de l'obra de D'Annunzio, publicada a *Catalònia* l'any 1898, afirmant que demostrava «un criteri amplíssim que pocas vegades, per no dir may, replendeix en las obras de nostres crítichs», mitjançant el qual aconseguia que l'esmentat estudi quedés llavors i tres anys més tard «com el més serio y més complet que s'ha publicat a Espanya sobre l'esmentat autor» («Una vulgaritat més», *Juventut*, 91, 7-2-1901, p. 742).

El disseny de la coberta emmarca perfectament el que ens espera en obrir el llibre. D'entrada, el mot *itineraris*, que l'autora empra en sentit metafòric per a referir-se al trànsit de cròniques literàries i entrevistes en diferents publicacions periòdiques i al flux de correspondència emesa i rebuda. En segon terme, la tria de l'apel·latiu «català de París» per a Pérez-Jorba, manllevat de Joaquim Folguera, per a indicar que es tracta d'una persona instal·lada a la capital francesa i no pas com molts dels seus coetanis, que hi feien una estada temporal a fi d'immergir-se en la vida cultural per després introduir a Catalunya les tendències estètiques de la metròpoli europea. En tercer lloc, l'acotació temporal precisa (1917-1920), a partir de l'esclat de la I Guerra Mundial i l'eclosió dels moviments d'avantguarda, un període breu però que correspon al de les avantguardes històriques. Finalment, la fotografia del Cafè La Rotonde, al barri de Montparnasse, cenacle de referència cultural i artística on va tenir lloc l'entrevista amb Max Jacob, glossada en «Les idees estètiques d'en Max Jacob» i publicada a *El Poble Català* el 26 de març de 1917, la qual encapçala l'antologia de textos del volum.

Com bé indica Enric Bou en el pròleg («Joan Pérez-Jorba, mediador cultural de l'avantguarda»), si bé és cert que Joan Pérez-Jorba ocupa una segona fila com a poeta, la seva tasca com a crític literari i com a publicista no es pot menystenir en cap de les dues etapes de la seva activitat: en ple modernisme, com hem indicat suara, i en l'avantguardisme, des de la seva posició de corresponsal i col·laborador de les principals capçaleres barcelonines i com a publicista, amb la fundació de la revista francocatalana *L'Instant* (1918-1919), ben atent als nous llenguatges artístics que la capital francesa mostrava al món. Certament, aquesta obertura intel·lectual i l'afany de modernització i de progrés de la cultura catalana que el guiava durant el primer moviment no s'estroneja amb l'adveniment del noucentisme, sinó que el vincula de manera natural amb la renovació i el rupturisme de l'avantguarda de l'aparador parisenc.

Pilar García Sedas centra el seu treball en l'anàlisi de la tasca periodística de Joan Pérez-Jorba com a mediador cultural, agent de transferència o *passeur* (terme usat en la seva tesi doctoral de la qual deriva aquest volum), propiciada pel fet d'haver-se instal·lat a París des de 1901 i per la interacció social practicada en aquesta etapa vital amb els nuclis literaris catalans i francesos, la qual es concentra en la difusió del cubisme literari, del nudisme de Pierre Albert-Birot, el dadaisme i l'incipient surrealisme.

El volum s'estructura en tres grans apartats: estudi introductori, organitzat en dos capítols d'extensió diversa i una conclusió («Un mediador en temps d'avantguardes», «La projecció de la seva mediació» i «L'arribada a port»); textos de Joan Pérez-Jorba, en concret un aplec de vint-i-nou escrits en català, francès i castellà, publicats en la premsa diària i en revistes, i adreçats a la divulgació i a la difusió de l'avantguardisme a banda i banda dels Pirineus; i annexos, amb un conjunt de correspondència majoritàriament unidireccional amb els líders de la renovació poètica i teatral, i la inclusió d'un capítol que en reproduïx un de l'obra *Pierre Albert-Birot* (1920).

En el primer capítol de l'estudi introductori, «Un mediador en temps d'avantguardes», García Sedas traça sobre el paper els quatre itineraris de la praxi crítica i divulgativa de Pérez-Jorba. Quant a l'àmbit català, assenyala com aquesta complementa la desenvolupada per Junoy amb el cubisme, per Salvat-Papasseit respecte al futurisme i el nunisme, i per Folguera i Foix en l'aspecte ideològic. Ressegueix els treballs publicats en mitjans d'adscripció estètica i ideològica diversa (*La Publicidad*, *El Día Gráfico*, *La Vanguardia*) i en revistes no avantguardistes però que comparteixen el fet de mostrar-se receptives als nous llenguatges artístics (*El Camí*, *Messidor*, *Terramar*). De la seva detallada anàlisi podem subratllar que fou el pioner a realitzar entrevistes a líders de les avantguardes (Max Jacob, Guillaume Apollinaire, Pierre Reverdy i Pierre Albert-Birot) i la seva atracció pel nunisme, el qual justifica pel valor que aquest escriptor atorgava al subjectivisme i per la seva connexió amb el vitalisme d'arrels nietzscheanes.

En l'itinerari francocatalà l'autora descriu i analitza la tasca de la revista *L'Instant. Revue Franco-Catalane d'Art & Littérature* (1918-1919), fundada per Pérez-Jorba i de la qual esdevingué l'únic redactor en l'etapa parisenca (amb sis exemplars i vuit números apareguts entre el juliol de 1918 i el febrer de 1919), per posteriorment passar a Barcelona, amb la codirecció de Millàs-Raurell (amb cinc exemplars més publicats entre l'agost i el setembre del mateix any). García Sedas constata com les col·laboracions literàries i les entrevistes publicades a *L'Instant*, en un clar desequilibri lingüístic a favor de la llengua francesa, no fan més que projectar els mateixos autors i continguts, principalment cubistes i nunistes, de l'entorn de Pierre Albert-Birot i Pierre Reverdy, que apareixien en les principals revistes d'avantguarda franceses, mentre que, en el camp català, no se la pot considerar una plataforma de difusió de l'avantguarda, ja que s'hi aixoplugaven treballs eclèctics que abraçaven el darrer modernisme, el noucentisme i les avantguardes.

Quant a l'itinerari francès, l'autora el circumscriu entre 1918 i 1919 a les col·laboracions en forma d'articles, cròniques, ressenyes de llibres, valoracions de revistes «amigues» i traduccions de poemes («Guillaume Apollinaire» de J. M. Junoy i «De tant brunyir el cel...» de J. V. Foix), publicades en la revista birotiana *SIC* (1916-1919) entre 1918 i 1919, les quals el consoliden com a crític en l'àmbit francès, i puntualment en *La Revue de l'Époque* (1919-1923), on des de la secció «Lettres Catalanes» desenvolupa una mediació bilateral i dona a conèixer el recull *Poemes en ondes hertziennes* de Joan Salvat-Papasseit.

Finalment, en l'àmbit castellà i en el marc de l'ultraisme peninsular, García Sedas signa la participació de Pérez-Jorba, en una única ocasió, en *Grecia. Revista de Literatura* (1918-1920), la qual evidència la manca d'intercomunicació entre les dues cultures deguda, «en primer lloc, al component polític d'ordre nacionalista i, seguidament, [a] la configuració de la mateixa avantguarda catalana, producte d'iniciatives individuals, mentre que en l'àmbit castellà l'esclat avantguardista neix de la cohesió d'un grup concret de creadors i pintors a

l'empara d'un moviment col·lectiu que adoptà també el sufix 'isme' (*ismo*) per aglutinar els nous llenguatges artístics» (p. 88).

En el segon capítol l'estudiosa aborda la projecció de la seva tasca de mediador i la qualifica de tèbia a causa de diversos factors: respecte al sistema literari català, Pérez-Jorba no pertany a la generació noucentista, actua des de la perifèria i practica el bilingüisme; des del francès, és vist com un corresponsal de premsa estrangera. La projecció esmentada se cenyeix, d'una banda, a la publicació, en el marc projecte editorial «Bibliothèque L'Instant», del llibre *Pierre Albert-Birot* (1920), amb què afavoria la divulgació del nunisme a França i es donava més a conèixer com a assagista i mediador; de l'altra, des de Catalunya i la península, amb consideracions moderadament favorables per part dels seus companys de premsa, a excepció del tardà reconeixement publicat a l'avantguardista *L'Amic de les Arts* arran del seu traspàs.

Finalment, el capítol «L'arribada a port» actua com a conclusió del seu estudi i perfila en el cas particular de Joan Pérez-Jorba, el que Joaquim Molas ja havia apuntat en la seva exposició dels precedents de l'avantguarda en el modernisme (*La literatura catalana d'avantguarda 1916-1938* [1983]). García Sedas, després d'assenyalar els diferents moments culturals que viuen tant París i altres nuclis europeus com Catalunya, i un cop destacada l'obediència de Pérez-Jorba a la cultura francesa, fa raure el seu gir no rupturista envers aquests nous corrents europeus a «la idea de progrés associada a la innovació, la sacralització de la bellesa i un ideal romàntic que rau en la centralitat de l'artista com a geni, des d'una consciència no de temporalitat, sinó d'una experimentació que avala la recerca contínua que implica tot procés de creació» (p. 104).

Tot seguit, la curadora aporta una antologia dels textos crítics de què s'ha servit en l'estudi precedent i els organitza en els quatre itineraris suara esmentats. En el català, recull un conjunt de tretze treballs (cròniques i entrevistes) escrits en català i castellà majoritàriament i publicats en diaris generalistes i en revistes no avantguardistes que tracten sobre Max Jacob («Les idees estètiques d'en Max Jacob»), Pierre Albert-Birot («Pierre Albert-Birot, poeta nunista», «De la avanzada literaria. Las últimas obras de Pierre Albert-Birot» i «De l'inédite dans l'art dramatique»), Pierre Reverdy («De la vieja Lutecia: la poesía y la novela en nupcias con el cubismo», «Pierre Reverdy, poeta i novellista d'avant-guarda», «Lletres franceses» [text 10]), Guillaume Apollinaire («Paseando con Guillaume Apollinaire», «Los albañiles del ensueño»), Francis Picabia («Francis Picabia y el Dadaísmo»), entre altres cròniques d'actes col·lectius i corrents. En l'itinerari francocatalà, aplega deu comentaris publicats a la secció «Les livres» de la revista *L'Instant*, majoritàriament sobre novetats bibliogràfiques de l'avantguarda parisenca: *Les ardoises du toit* (1918) i *Les jockeys camouflés et période hors texte* (1918) de Reverdy; *Profond aujourd'hui* (1917) i *La Panama ou les aventures de mes sept oncles* (1918) de Blaise Cendrars; *Calligrammes, poèmes de la paix et de la guerre* (1913-1916) (1918) d'Apollinaire; *Aquarium* (1917) de Philippe Soupault; i *Spirales* (1917) de Paul Dermée. També s'hi inclou un text de lloança a Apollinaire («Notre grand poète») i, en clau catalana, «Divagacions sobre l'art d'avantguarda» i una nota de lectura del poema «Oda a Guynemer» de Josep Maria Junoy. En l'itinerari francès, trobem quatre articles i *comptes rendus* apareguts a la birotiana revista *SIC*, entre els quals podem destacar la recepció de *Vingt-cinq poèmes* de Tristan Tzara, i una breu ressenya de *Poemes en ondes hertziennes* (1920) de Joan Salvat-Papasseit. Finalment, com a mostra de l'itinerari castellà, inclou la crònica sobre novetats literàries «París. Biblioteca. Circuito», publicada el setembre de 1920 a *Grecia. Re-*

vista de Literatura, en què comenta *Les champs magnétiques* (1920) d'André Breton i Philippe Soupault i *Feuilles de température* de Paul Morand.

Quant als annexos, el primer correspon al quart capítol de l'opuscle *Pierre Albert-Birot*, publicat a París l'any 1920 sota el segell «Bibliothèque L'Instant», amb el títol «*La Légende — Grabinoulor — Matoum en Matoumoisie*», el qual no respon a la matèria epistolar dels tres restants: constitueix el trentè i darrer treball del crític i apareix a part de l'antologia textual anterior per haver estat escrit expressament per a l'ocasió i no haver aparegut en cap publicació periòdica catalana o francesa. El segon annex aplega deu cartes intercanviades entre Joan Pérez-Jorba i Guillaume Apollinaire entre el 24 de març i el 2 de setembre de 1918, en les quals el primer se li adreça en qualitat de corresponsal a París de *Las Noticias* i *La Publicidad* i director de la revista francocatalana *L'Instant*, i el francès declara ser «un ami de la Catalogne et un admirateur de Verdaguer». El tercer recull la correspondència rebuda de Louis Aragon, Blaise Cendrars, Paul Dermée, Raymond Radiguet, Pierre Reverdy, André Salmon i Philippe Soupault, en un total de trenta-nou lletres. El darrer annex en reuneix set d'emeses per Pérez-Jorba a Joaquim Folguera, J. V. Foix, Josep M. Junoy i Tristan Tzara. En conjunt, doncs, García Sedas aconsegueix rescatar cinquanta-sis cartes que, com bé assenyala l'autora, «declinen la construcció d'una xarxa intel·lectual en el marc de les avantguardes, un dels mecanismes essencials de la seva labor receptiva» (p. 20-21), però constitueixen una bona mostra dels pilars en què recolza la seva tasca com a pont entre la cultura francesa i catalana. Només és de plànyer que per desconeixement de la identitat dels titulars dels drets intel·lectuals no s'hagin pogut reproduir almenys algunes de les gairebé noranta cartes intercanviades entre Pérez-Jorba i Pierre Albert-Birot, per bé que aquesta mancança quedi mínimament compensada per la curadora del volum en l'estudi introductori, amb el report de la informació que es desprèn de la seva consulta i amb la inserció de les citacions més rellevants.

Amb *Itineraris d'avantguarda d'un català de París* (1917-1920) Pilar García Sedas aporta als estudis literaris el fruit madur d'una acurada tasca de cerca i recollida de documents dispersos en biblioteques, arxius i fons particulars francesos i catalans: un estudi molt ben documentat, de fàcil lectura, amb mesurades i escaients anotacions a peu de pàgina, i amb una clara organització interna que fa que hom no trobi a faltar la inclusió final d'un índex onomàstic. En definitiva, l'autora assoleix amb escriure l'objectiu de fixar «l'encaix de Joan Pérez-Jorba en el creuer de les avantguardes» (p. 21) contextualitzant acuradament la feina que desenvolupa a París en aquesta segona etapa de vida intel·lectual i reunint per primer cop en un volum la seva obra assagística.

Imma FARRÉ I VILALTA
Càtedra Màrius Torres
Universitat de Lleida

PRADILLA CARDONA, Miquel Àngel (2024): *Normativitat, (re)estandardització i glotopolítica. Noves mirades des de la sociolingüística catalana*. València: Publicacions de la Universitat de València, 300 p.

Miquel Àngel Pradilla és en aquests moments, sense cap dubte, l'home de referència en la sociolingüística catalana. Sense descuidar les aportacions de caràcter acadèmic i les dinàmiques de la universitat, que ha estat el clos per antonomàsia dels estudiosos sociolingüistes,